

քարերն ալ այլևայլ տեղերէ բերուած, ինչուան հին Տրովադային աւերակներէն: Իսկ բոլոր շէնքը Փորթլանտի քարով շինուած է, որ մարմարինի պէս կարծր է:

Նախքը ոմանք 810,000 լիւրէ սթէնլին եղած է կրսէն, որ կընէ տասնուինը միլիոն չորսհարիւր քառասուն հազար ֆրանք: Եւ եկեղեցւոյն ներսի գեղեցկութեանը վրայ խօսելիք չունինք, որովհետեւ անգղիացւոց ամէն եկեղեցիներուն պէս ասոր ներսի կողմն ալ անզարդ է:

ԳԻՏԵԼԻԲ

Լէնդանական Ժագնիստութիւն:

ԱՍ փափաքելի բան էր մեզի որ միշտ աղէկ օրինակ առնելու և խելք սորվելու բաներ դնէինք մեր օրագրին մէջ, մանաւանդ Լըրոպայի գիւտերուն ու բարեկարգութիւններուն վրայ խօսելու ատեն: Սեղք որ հարկը կըստիպէ զմեզ՝ երբեքն այնպիսի նիւթեր ալ դնելու որ թէպէտ ծիծաղական կամ նաև փնասակար են, բայց Լըրոպայի գիւտ ըլլալով՝ կրնան մեր ազգին մէջ ալ շուտ կամ ուշ տարածուիլ, և տկարներուն կամ տգէտներուն փնասակար ըլլալ: Եւ պատճառաւ օրագրիս 233 երեսը նմանաբուժութեան արհեստին վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տուինք. նոյն մըտքով ալ հոս կենդանական մագնիսութեան վրայ խօսինք: Սիայն թէ հիմակուրնէ կըզուրցենք որ նմանաբուժութիւն թէպէտ օգտակար բան չէ, բայց փնասակար բան ալ կրնայ չսեպուիլ. իսկ աս կենդանական մագնիսութեան փնասները խիստ յայտնի են, և օրէ օր յայտնի կըլլան. անոր համար աս օրերս Փարիզու մէջ քանի մը հոգի այսպիսի խաբէական արհեստով

տով այլևայլ անկարգութեան պատճառ ըլլալուն համար բանտ դրուած են:

Սագնիս քարին՝ բնական զօրութիւնը յայտնի է, որով երկաթը իրեն կըքաշէ. մենք ալ ասոր յատկութիւններուն վրայ ուրիշ ատեն տեղեկտեղը կըխօսինք: Եւ շատ տարի առաջ Սեսմեր անունով խաբեայ գերմանացի բժիշկը ձայն մը հանեց թէ ինքը մագնիսով բժշկութիւններ կընէ, և թէ իրեն բանեցուցածը հանքային մագնիս չէ, հապա կենդանական Ժագնիստութիւն է, այսինքն այնպիսի մագնիսական զօրութիւն մը որ կենդանի մարմիններու վրայ կազդէ: Տեսնելով որ Սեսմային մէջ իրեն խարդախութիւնները շատ չեն անցնիր, 1778ին Փարիզ գնաց. առջի բերան շատ մարդ խաբէց, բայց ետքը՝ իրեն վազող հիւանդներուն շատութեան և անոնց մէջ հանդիպած անկարգութիւններէն շատին աչքը բացուեցաւ, տերութիւնն ալ գիտուն մարդիկներու ձեռքով քննեց, հասկըցաւ բանը, ու սաստիկ արգիլեց իրեն ան գործողութիւնները. ուստի վաստըկած ստակները առաւ գնաց իր հայրենիքը, և հոն մեռաւ 1815ին: Օարմանք է որ իր վարդապետութիւնը կամ թէ խարդախութիւնը իրեն հետ չվերջացաւ բոլորովին, և Վաղղիայի ու Վերմանիայի մէջ շատ միամիտ մարդիկ խել մը ատեն հաւտացին իրեն դրութեանը: Սեսմեր կըսէր թէ կենդանական մագնիսութիւնը մէկ հեղանիւթ մըն է որ ամէն տեղ ու ամէն բանի մէջ կայ, և անով մեծ կապակցութիւն ունին իրարու հետ երկնային ու երկրաւոր մարմինները: Պայլէի, Ֆուսքլէն, Լաուազիէ և ուրիշ երեւելի գիտուններ ստոյգ քննութեամբ ցցուցին՝ որ այսպիսի հեղանիւթ չկայ ամենեւին, և ատ կենդանական մագնիսութիւն ըսուածը (որ Սեսմերականութիւն

ալ ըսուեցաւ) բոլորովին շինծու և խաբէական բան է. ասոր վրայ քիչ մը ատեն խափանուեցաւ մեսմերականութիւնը: Բայց քանի մը տարիէն ետեւ Փիւիզկիւր՝ անունով գաղղիացին ելաւ զուրցեց թէ կենդանական մագնիսութիւնը գիշերաշրջուն կը բերէ մարդուս վրայ, ու մեսմերեան տակառին տեղը սկսաւ քեռածութիւն բանեցընել: Ա՛նքան տակառ ըսուածը փայտէ աման մըն էր՝ մէջը քանի մը շիշ մագնիսացեալ ջուր դրուած. տակառին խուփը ծակ ծակ էր, ան ծակերէն այլեայլ թելեր երկնցած էին որ դէպ ՚ի հիւանդներուն ցաւած տեղունքը կերկընցընէին. մագնիսութիւն տուողն ու առնողը դիմացէ դիմաց կընստէին, երկար ատեն լուծեամբ իրարու երես կը նայէին՝ ան թելերը բռնած, անով իբր թէ կը մագնիսանային: Իսկ Փիւիզկիւրին հնարած ձեռնածուծութիւնը աս է որ մագնիսանալ ուզողը կընստի, մագնիսացընողն ալ անոր դիմացը քիչ մը բարձրկէկ աթոռով կընստի. քիչ մը ատեն միտքը վրան ամփոփել կը ձեացընէ, մագնիսուողին ձեռուրները կը բռնէ՝ անք թիթ անոր աչուրներուն մէջ կընայի. քանի մը վայրկեան ետքը ձեռուրները կառնէ կը դնէ դիմացինին ուսերուն վրայ, դէպ ՚ի վեր վար կը ըջփէ, մատուրները կը քաշքըշէ և ասոր նման խենդումենդ գործողութիւններ կընէ երկար ատեն. վախճանը, իբր թէ անով քունի պէս թմրութիւն մը պիտի դայ դիմացինին վրայ, ու գիշերաշրջիկի պէս սրտին մէջի բաները պիտի խօսի ու ինքը պիտի չիմանայ:

Այսպիսի անշնորհք արարողութիւն մը խաբէութիւնը անկէ ալ յայտնի է որ գրեթէ ամէն վարպետ մէյմէկ կերպով կընէ, ու ամէն ալ տարբեր տարբեր մեկնութիւններ կուտան անոր ներգործութեւ: Արը կըսէ թէ կենդանական մագնիսութիւնը յաջողե-

լու համար պէտք է որ մագնիսուողը հաստատուն կամք ու փափաք ունենայ մագնիսուելու. որը կըսէ թէ միայն հաւատալը բաւական է. որն ալ կըսէ՝ թէ հոն եղողներն ալ պէտք է հաւատան՝ որպէս զի յաջողի: Ամանք կըսեն թէ մագնիսացեալ մարդը իրեն չորս դին եղած բաները կը տեսնէ՝ առանց աչքով նայելու. ամանք ալ թէ ուրիշներուն միտքը կընայ իմանալ, ըլլալու բաները գուշակել, մագնիսացընողին ամէն հարցմունքներուն պատասխան տալ՝ ճարտասանութեամբ և իմաստուն խօսքերով, չգիտցած լեզուներովը խօսիլ, թէ իրեն և թէ ուրիշներուն հիւանդութիւն ճանչնալ, ու պէտք եղած դեղերը զուրցել. մէկ խօսքով՝ ամէն տեսակ արտառոց և անկարելի գործողութիւններն է: Եւ այսչափ զարմանալի ստուծութիւններուն պատճառը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ խեղճ ու տգէտ մարդիկը մոլորցընէ, խաբէութեւ ու ձեռքերնէն ստակ քաշել:

Եւ ալ գիտնալու է որ ընդհանրապէս կենդանական մագնիսութեան ետեւէ եղողները կամ ցոփ մարդիկ են՝ որ անով կուզեն իրենց յանցանքները պարտըկել, և կամ բարեսիրտ ու դիւրահաւան մարդիկ, որ ամէն բանի շուտ մը կը հաւատան: Կենդանական մագնիսութիւնը մագնիսուողին կողմանէ թէ և խաբէութի չսեպուի, տարակոյս չկայ որ սաստիկ նախապաշարումն է երեւակայութիւն, որ տկարամիտ և դիւրահաւան մարդկանց վրայ միայն կը զօրէ, ու իրենց երեւակայութիւն տաքնալով, գինովի պէս ըրածնին կամ խօսածնին չեն գիտնար: Երաւ է թէ այսպիսի լուսաւորեալ կարծուած դարու մը մէջ ամօթ կըսեպուի որ աս տեսակ խաբէութիւնները յաջողութիւն գտնեն՝ թէպէտ և կարճ ժամանակ, բայց աս ալ գիտնալու է թէ ռամիկ ժողովուրդ ամէն ատեն ու ամէն տեղ կը գտնուի, և անոնց այսպիսի բաներու հաւատալուն պէտք չէ զարմանալ:

Լէւեր զարմանալու է անոր վրայ՝ որ այսպիսի բաներու երբեմն գիտուն մարդիկ ալ հաւտացեր են քիչ մը ատեն . ինչպէս յաջորդ գիպուածէն ալ կիմացուի, որ աչքով տեսնող հաւատարիմ անձ մը կրպատմէ՝ :

Պալզաք անուշով գաղղիացի երևելի բանա- ստեղծը 1838ին Միլան քաղաքը գացած ըլլալով հոն աս պատմութիւնը պատմողին հետ խիստ կրթարեկամանայ : « Օր մը ինչպէս եղաւ, կենդա- » նական մագնիսութեան վրայ խօսք բացուեցաւ, » կըսէ : Պալզաք սկսաւ պարծիլ թէ ես խիստ » վարպետ մագնիսացնող եմ, և Փարիզ եղած ա- » տենս շատ մարդ մագնիսացուցեր եմ : Ես ժըպ- » տելով մը հարցուցի իրեն, Վատմի է ըրածդ, » թէ իրօք կըզուրցես, ըսի : Պալզաք մէկէն վրայ » բերաւ, Վուզէս, ըսաւ, փորձ մը ընեմ : — Ինչո՞ւ » չէ ըսի : Շուտ մը ծառաներէն մէկը կանչեցի . » Պալզաք ասիկայ նստեցուց, ինքն ալ գիմացը » անցաւ, սկսաւ գործողութիւն ընել . աչուրները » գիւհաւորի պէս կըգարձնէր, քիթը բերանը կը- » ծռումըռկէր, ձեռուներովը այնպիսի այլանգակ » շարժումներ կընէր, որ կարծես թէ վրան հի- » ւանդութի մը եկեր է : Չերկնցնէմ, Պալզաք » շատ աշխատելէն՝ արիւն քրտինք մտնելէն ետքը » տեսաւ որ ծառան կէս զարմացած՝ կէս ծիծա- » ղելով կեցեր կընայի թէ աս գործողութիւննե- » լուն ծայրը ուր պիտի երթայ, ձգեց ելաւ ու » դարձաւ ըսաւ ինծի, Աս մարդը կենդանական » մագնիսութեան յարմար չէ . տկար կազմուած- » քով կամ թէ պակասաւոր մարդ մը ըլլար՝ աղէկ » էր : Պատասխան տուի թէ ես գաճաճ 2 մը կը- » ճաննամ որ հազիւ իրեք թիւ հասակ ունի, և » առջեւն ու ետեւէն կուզ 3 է . թէ որ կուզես՝ ա- » նիկայ բերեմ : Շատ աղէկ, ըսաւ Պալզաք, » վաղը իննին գաճաճը հետդ առ, հոս հրամէ :

» Աս գաճաճը խեղճ ողորմելի մարդ մըն էր՝ » Վատիկ անունով, որ փողոցները մանր մուշի բա- » նէր ծախելով ապրուստը կըճարէր . փնտուցի » գտայ ու ըսի իրեն . Վատիկ, կուզես ստակ վա- » տրելի : — Երանելի թէ, ըսաւ խեղճը : — Նայէ » որ վաղը առաւօտ՝ ժամը իննին սա անունով » կամրջին վրայ գտնուիս . ես կուգամ կառ- » նեմ գբեղ : Երկրորդ օրը խօսք գրուած ատե- » նէն կէս ժամ առաջ գաճաճը եկեր կրպտուէր » ան կամրջին վրայ . գնացի իրեն, եկուր երթանք » ըսի : — Ո՞ւր պիտի երթանք : — Մեծ մար- » դու մը տուն : — Հոն ի՞նչ պիտի ընենք : — Ինչ » ընելիքդ ըսեմ քեզի . ան տանը պարոնը խօսք » տուաւ թէ ինքը աչուրներով ու ձեռուներով » շարժումներ կընելով կրնայ նստած մարդը » թմրեցնել ու քնացնել . բայց ան մարդը կարճ » հասակով պիտի ըլլայ կըսէ, անոր համար գբեղ » ընտրեցի : Խեղճ Վատիկը տարակոյտը պատեց, » վախցաւ որ չըլլայ թէ բանին տակը վարպետուի

» մը ըլլայ, ճամբուն մէջտեղը գամուածի պէս » կեցաւ, ես չեմ գար ըսաւ : Շատ աղաչեցէս ետե- » հազիւ խօսք հասկըցաւ, ելաւ եկաւ ետեւէս ին- » չուան Պալզաքին տունը : Անիկայ աս գաճաճը » տեսնելուն պէս՝ ծիծաղելով ամոռէն վեր ցատ- » քեց, խիստ աղէկ, մէկ հատիկ յարմար՝ որ այն- » չափ կըլլայ ըսաւ : Շուտ մը առաւ գաճաճը՝ » փառաւոր ամոռի մը վրայ նստեցուց, ինքն » ալ գիմացը անցաւ, սկսաւ գործողութիւնը : » Երկայն ատեն բոլոր վարպետութիւնը թափե- » լով աշխատեցաւ . աչուրները անկած այնպիսի » կերպով մը կընայէր որ տեսնողին լեզուն կըփր- » թէր . բայց Վատիկը արձանի պէս կեցած՝ անոր » երեսը կընայէր : Պալզաք սկսաւ հարցնել գա- » ճաճին թէ քուն ունի : — Ամենակին, ըսաւ գա- » ճաճը : Պալզաք ալ սկսաւ նորէն նորէն ձևեր ու » շարժումներ կընէր որ գաճաճը թմրեցնէ : » Երկու ժամ աշխատելէն ետեւ ամենակին թմրու- » նշան մը չերեցաւ վրան, հապա նստած իր հան- » քիտը կընայէր : Վերջապէս Պալզաք գործո- » ղութիւնը դադարեցուց, և ըսաւ գաճաճին հա- » մար թէ շատ գիմացկուն մարդ է . բայց աղաչեց » զիս, վաղը մէկ փորձ մըն ալ ընենք ըսաւ :

» Վատիկը երկրորդ անգամուն առջինին պէս » ծանրէն չբաշեց . վասն զի մէկ ֆիորին բարի » ձեռք առած ըլլալով համը բերանը մնացեր էր : » Երկրորդ փորձն ալ առջինին պէս անյաջող գը- » նաց : Պալզաք նեղանալով գաղղիարէն կըզու- » ցէր երբեմն երբեմն . Չեմ գիտեր ի՞նչ արգելք » կայ աս կոշտ մարդուն վրայ որ յարմար չգար » մագնիսութեան : Աղէկ որ գաճաճը չէր հաս- » կընար . ապա թէ ոչ՝ անշուշտ իրարու հետ » պիտի նետուէին, ու իմ գլուխս պիտի ցաւէր : » Պալզաք աղաչեց որ երրորդ փորձ մըն ալ ընէ . » ես ալ սիրտը չկոտրելու համար՝ չէ չըսի : Մէյ- » մըն ալ ի՞նչ կըտեսնես . գործողութիւնը կէս » ժամի չափ քշելէն ետեւ, Վատիկը սկսաւ գունդ » տնկել, ընթուխները կախել, աչուրները գոցել : » Ես ան միջոցին գիրք մը կարդալու հետ էի . մէյ- » մըն ալ Պալզաք ձայն տուաւ ինծի որ շուտ հաս- » նիմ . գացի տեսայ որ գաճաճը ան շնկոցէն մէ- » կէն արթնցեր էր, ու առջինէն աւելի աջալը- » լուծեամբ չորս դին կընայէր : Հարցուցի իրեն . » Քիտցա՞ր թէ չէ : — Ամենակին, ըսաւ Վատի- » կը . բայց անանկ հանգիստ ու պարապ նստեր » եմ որ քիչ մնաց քունս պիտի գար : Պալզաք » գեռ երկայն ատեն ջանալէն ետեւ, երբոր տեսաւ » թէ գաճաճը աչուրները գոցելու ու քնանալու » տեղը, աւելի բանալով ամոռին վրայ կրտե- » ղաւորուէր, ալ յուսահատեցաւ, ձգեց ամէն » հնարքը, ելաւ . և անկէ ետեւ կենդանական մագ- » նիսութեան վրայ մէյմըն ալ խօսք չբացաւ ինծի :

» Երկրորդ օրը կէսօրուան մօտ տանս գուռը » զարնուեցաւ . ի՞նչ կընայիս, տեսնեմ որ Վա- » տիկն է, եկեր գանգատ կընէր, իրեք ժամ անօ- » գուտ տեղը սպասեցի ըսաւ, հրամանքիդ՝ կամըր » ջին վրայ : Դարձայ ըսի իրեն, թէ Չըսի քեզի » որ փորձը լծնցաւ . կարծեմ թէ ֆիորինները » շատ համով եկան քեզի : — Ի՞նչ կըլլայ, ըսաւ » գաճաճը, որ նորէն տանէիր զիս ան պարոնին, » թէ որ քնանալ պետք ըլլայ՝ կըքնանամ : — Ես » ծիծաղեցայ վրան, ու ըսի . գիտես ինչ մարդ » էր ան պարոնը : Անիկայ այնչափ երևելի մարդ

1 Պատմողը Միլանցի բժիշկ մըն է որ քանի մը գրուածքներ ալ ունի :

2 Ծիծաղ :

3 Գամուտ :

“ Է իրեն խելքին ու տպած գրքերուն համար, որ
 “ երբոր գուրս կելլէ պտրտելու, ամէնքը կը փա-
 “ փաքին երեսը տեսնել: Բաղդ ունեցար որ այն-
 “ չափ ատեն իրեն գիմացը նստար. աս քեզի բա-
 “ ւական պարծանք է ըսի, ու տեղը ճամբեցի ”:

Ռաֆայէլեան վարժարանին Կարելեան Վննումիւնը:

Ըն ուրախալի յոյսն որ ամէն ազ-
 ցասէր անձինք ունին մեր ազգային
 ուսումնական յառաջագիմումութեանը
 վրայ, նորոգութեաց մեր սրտին մէջ
 աս տարի ալ, և կրփութանք ծանու-
 ցանել նոյն ազգասիրաց որ իրենք ալ
 ուրախակից ըլլան մեզի:

Վ Էնետիկի Ռաֆայէլեան Վ ար-
 ժարանին տարեկան քննութիւնները
 լմնցան նաև աս տարի ու յառաջա-
 դէմ աշակերտաց պարգևաբաշխու-
 թեան հանդէսը կատարուեցաւ սո-
 վորական ոճով: () րերով առաջ ա-
 շակերտները առանձին քննուեցան
 Վ արժարանին խնամակալաց ժողով-
 քէն, ու իրենց յառաջագիմութեան
 վիճակները որոշուեցան. իսկ աս ամ-
 սուն ֆին առաւօտանց նոյն Վ արժա-
 րանի մատրանը մէջ Բաջնորդը հան-
 դիսաւոր պատարագ ըրաւ ՚ի յիշա-
 տակ հոգւոյ բարերարին, այսինքն
 հանգուցեալ աղա Եղուարդ Ռա-
 ֆայէլ Վ արամեանին: Բնութակից
 էին՝ բաց ՚ի վարժարանի ներքին և
 արտաքին դասատուներէն, ու օտար-
 ազգի ծանօթներէն, նաև մեր վանքի
 միաբանները և աշակերտները: Պա-
 տարագէն ետքը գոհութեան երգեր
 ու աղօթքներ եղան առ Բնութած,
 որ ամենայն առողջութեամբ և յա-
 ջողութեամբ հասուց աշակերտները
 նաև աս տարուանս, խնդրելով որ աս-
 կէ ետքն ալ անպակաս ըլլայ իր Բն-
 տուածային ողորմութիւնը անոնց
 վրայ: Ընկէ ետև ժողովեցան ամէն-
 քը Վ արժարանին մեծ սրահը, և
 հոն պատմական և բարոյական ուս-
 մանց դասատուն, գեվեցիկ ճառ մը

խօսեցաւ. հասկըցնելով աշակերտ-
 ներուն, թէ՛ ան կարծիքն որ շատ ան-
 գամ լսուած ու շատին միտքը տեղ
 ըրած է, իբր թէ մեր ազգը ազգա-
 տեաց ու անմիաբան է, անհիմն է ա-
 մենեին. և ազգու պատճառներով՝
 ազգին հին և նոր պատմութիւնները
 մէջ բերելով, և ուրիշ ազգաց հետ
 ալ բաղդատելով հաստատեց որ մա-
 նաւանդ թէ մեր ազգը շատ ազգա-
 սէր ու միաբանասէր երեւցած է ամէն
 ժամանակ:

Բտենախօսութենէն ետքը իւրա-
 քանչիւր աշակերտաց բարեկրօն վա-
 րուց և ամէն մէկ ուսմանց կողմանէ
 ինչ աստիճանի գովելի ու քաջավարժ
 ըլլալը կարգացուեցաւ, և ըստ այնմ
 աշակերտներէն եօթը հոգի առաջին
 մրցանակի արժանի եղան, և եօթը
 երկրորդ մրցանակի՝ ամէնն ալ վաւե-
 րական վկայականներով. մնացածներն
 ալ քաջալերուեցան աւելի ջանք ընե-
 լու, որպէս զի եկող տարի իրենք ալ
 առնուն մրցանակը:

Բաջնին մրցանակի արժանացողնե-
 րը՝ իրենց յառաջագիմութեան աս-
 տիճանին նայելով՝ ասոնք են.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԶԵՊԵՃԵԱՆ.
 ՊՕՂՈՍ ՄԵՐՃԱՆՃԵԱՆ.
 ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆ.
 ԳԱՅԵՏԱՆՈՍ ՄՈՇՈՐՈՅ.
 ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ԷՕՔՍԻԶԵԱՆ.
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՀԱՆԻԿԵԱՆ.
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԵՍԱՅԵԱՆ.

Պարգևները բաշխելէն ետև, հան-
 դիսին նախագահը համառօտ և ազ-
 դու յորդոր և քաջալերութիւն խօ-
 սեցաւ աշակերտաց ու վարժապետաց,
 յիշեցնելով Բաքելոյն ըսածը, թէ
 “ Որ սերմանէ առատութեամբ՝ ա-
 ռատութեամբ և հնձեսցէ, և որ սեր-
 մանէ ճշդելով՝ ճշդելով և հնձեսցէ ”,
 և բարեմաղթելով որ եթէ վարժա-

1 Աս ճառը թէպէտ գրաբառ է՝ բայց մենք յա-
 ջորդ թերթերուն մէջ կրնանք քաղելով ամփոփել
 իրեն ազգային ինդիւր, և ազգասիրաց հաճոյ: